

АНАЛИЗА СТАЊА ОБРАЗОВАЊА

на српском наставном језику у
Републици Северној Македонији

Република Северна Македонија
Министерство за политички систем
и односи меѓу заедниците

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria për Sistem Politik dhe
Marrëdhënie Ndërmjet Bashkësive

Управа за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците
Drejtoria për Zhvillimin dhe Avancimin e Arsimit në Gjuhët e Pjesëtarëve të Bashkësive

Република Северна Македонија
Министерство за политички систем
и односи меѓу заедниците

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria për Sistem Politik dhe
Marrëdhënie Ndërmjet Bashkësive

Управа за развој и унапредување на образованието
на јазиците на припадниците на заедниците
Drejtoria për Zhvillimin dhe Avancimin e Arsimit në Gjuhët
e Pjesëtarëve të Bashkësive

АНАЛИЗА СТАЊА ОБРАЗОВАЊА

на српском наставном језику у
Републици Северној Македонији

Скопје, март 2023. године

- Наслов:** Анализа стања образовања на српском наставном језику у Републици Северној Македонији
- Ауторка:** Розита Благојевић
- Сараднице:** Маја Цветаноска, Сара Османи
- Издавачи:** Управа за развој и унапређење образовања на језицима припадника заједница, Министарство за политички систем и односе између заједница и Мисија ОЕБС-а у Скопљу
- Превод и лектура:** Катарина Павичевић
- Графички дизајн и штампа:** Полиестердеј

ISBN: 978-92-9271-071-2

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Skopje

Ову публикацију је финансирала Мисија ОЕБС-а у Скопљу. Садржај ове публикације не одражава нужно погледе или ставове Мисије ОЕБС-а у Скопљу.

САДРЖАЈ

Позадина истраживања	4
Методологија истраживања	6
Истраживачка питања	6
Методе и инструменти истраживања	7
Узорак	7
Налази и резултати	10
Спровођење наставе на српском језику	10
Приказ резултата	10
Спровођење изборног предмета Језик и култура Срба	12
Приказ резултата	12
Предности спровођење мера	15
Приказ резултата	15
Препреке у спровођењу мера образовања на матерњем језику	17
Приказ резултата	17
Препоруке за јачање спровођења мера за остваривање права на образовање на матерњем језику	19
Приказ резултата	19
Закључци	21
Препоруке	23
ПРИЛОГ 1. Подаци са пописа 2021 године	24
ПРИЛОГ 2. Препоруке влади Републике Северне Македоније	24
Коришћена литература	26

ПОЗАДИНА ИСТРАЖИВАЊА

Срби су на територији Републике Северне Македоније у највећем делу концентрисани у кумановском, скопском, валандовском, неготинском и росоманском региону. Према попису из 2021 године, 1.30% укупног становништва изјаснило се да припада српској заједници, а ипак само 0.61% становништва се изјаснило да су говориоци српског језика (Прилог 1.).

Школска популација из редова српске заједнице у васпитно образовном систему, у највећој мери, посебно у урбаним срединама, прати наставу на македонском језику и само се делимично прати настава на српском језику.

У предшколском образовању не постоје јавна обданишта/вртићи у којима се васпитно образовни процес одвија на српском језику, осим ако изуземо две групе збринуте деце у вртићу „Ангел Шајче“ у Куманову, а њихово отварање је резултат пројекта Мозаик, где се настава реализује двојезично, на македонском и на српском језику¹.

У основном образовању, припадници српске заједнице прате наставу на два наставна језика: на македонском и на српском језику.

Настава на српском наставном језику од првог до петог разреда одвија се у једној основној општинској школи, ООУ „Браћа Рибар“ у селу Табановце, општина Куманово, а од првог до деветог разреда, настава се одвија у две основне општинске школе, у ОО „Светозар Марковић“ у Старом Нагоричану и у ОО „Кирил и Методиј“ у селу Кучевиште које обухватају 151 ученика српске заједнице.

Наиме, према истраживању „Образовање на језицима малобројних етничких заједница“, Фондације за отворено друштво, Македонија у 2019 г. од укупног броја ученика (1.258) који су се изјаснили као припадници српске етничке заједнице, 13,11 % или 165 њих су пратили наставу на српском наставном језику.

Редовну наставу на српском наставном језику реализују 76 наставника,

1 Од 2012 године, програм Мозаик је институционализован и део је формалног образовног система Републике Северне Македоније

од којих само 20 (26,31 %) су припадници српске етничке заједнице, а преостали део наставника су припадници друге заједнице.

Према мониторингу, који врши Управа за развој и унапређење образовања на језицима заједница (у даљем тексту, Управа), примећује се смањење интересовања припадника српске заједнице за наставу на српском језику, а што потврђује и налаз истраживања Фондације за отворено друштво, Македонија – „Образовање на језицима малобројних етничких заједница“ према којем налазу, због: незадовољавајућег квалитета наставе, неадекватног наставног особља, необезбеђених, а неопходних наставних ресурса и др., популарност и привлачност наставе на српском језику, а ово се односи и на друге језике малобројних заједница у РСМ, опада. Мада, према статистичким подацима које је Управа прикупила, примећује се један тренд да се ученици све више декларирају као припадници српске заједнице.

Што се тиче средњег образовања на српском језику, донето је решење за увођење таквог типа наставе у гимназију „Гоце Делчев“ у Куманову, али, због сумње у квалитет испоручене услуге, закључно са школском 2020/21 годином, није било уписаних ученика у овом разреду. Тренутно, у гимназији има осам ученика који прате наставу на српском језику, односно, три ученика у првој години и пет ученика у другој години. На жалост, систем није обезбедио основне услове за реализацију наставе: не постоје наставни програми, не постоје уџбеници ни обуке које би повећале стручне и језичке компетенције наставног особља, што нас поновно води ка закључку да увођење наставе за малобројне заједнице или њихово учење матерњег језика, не значи и реално остваривање права, уколико нису обезбеђени услови као и издвајање конкретних финансијских средстава за мере обезбеђења одговарајућег квалитета.

У погледу високог образовања, такође постоји назадовање, јер већ више година уназад, на Катедри за јужнословенске књижевности Филолошког факултета у Скопљу укинута је српски језик, чиме се онемогућило продуцирање квалификованог наставног кадра за српски језик.

Изборно изучавање српског језика, као и изучавање турског, Концепцијом деветогодишњег основног образовања (2007/08 г.) било је укинута, уз образложење да те две заједнице имају наставу на матерњи језик и поред

чињенице да само мали број ученика ових заједница има могућност за праћење наставе на матерњем језику.

Након дугогодишњих реакција и активности Управе, изборни предмет Језик и култура Срба и Турака, увео се 2019-2020, припремљени су наставни програми за прве три године, а уџбеника још нема.

Тренутно се изборни предмет Језик и култура Срба спроводи у следећим школама: ООУ „Страшо Пинџур“ у Валандову, ООУ „Карпош“ у с. Умин Дол, ООУ „11 Октомври“ у Куманову, ООУ „Кочо Рацин“ у Куманову, ООУ „Александар Урдаревски“ и у ООУ „Св. Кирил и Методиј“ у општини Чучер Сандево. Укупно је обухваћен 201 ученик из српске заједнице.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет анализе је спровођење образовних мера за спровођење права на образовање на матерњем језику припадника српске заједнице:

- Настава на српском језику
- Изборни предмет Језик и култура Срба

ИСТРАЖИВАЧКА ПИТАЊА

Питања на која ова анализа треба да да одговор су:

- Да ли се изводи настава на српском језику свуда где житељи српске заједнице живе?
- Да ли се изводи изборни предмет Језик и култура Срба тамо где житељи српске заједнице живе, а настава се на српском језику не изводи?
- Које су предности од извођења ових предмета?
- Које су препреке/потешкоће за реализацију предмета?
- Како да се ојача спровођење ових мера тамо где су припадници српске заједнице?

МЕТОДЕ И ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА

За потребе овог истраживања прикупљали су се квантитативни и квалитативни подаци путем **анкета и дискусија у фокус групама**.

За анкету су припремљена три упитника: за родитеље, за школе и за општине. Упитници су послати онлајн, преко Управе, општина и школа. Линк са одговарајућим упитницима био је достављен свим испитаницима. На овај начин била је загарантована приватност и анонимност одговора свих испитаника.

За фокус групе припремљена су два протокола за дискусију: један за дискусију са родитељима и један за дискусију са наставницима и представницима стручне службе школа и обданишта.

Одржане су шире консултације у оквиру Партиципативног форума, у сарадњи са Агенцијом за остваривање права заједница и Управом за развој и унапређење образовања на језицима заједница, а подршком Мисије ОЕБС-а у Скопљу, са представницима неколико релевантних институција и грађанских организација. За ову сесију коришћен је метод стратешког планирања, назван Ретроградно планирање (Backcasting), уз чију помоћ смо дошли до кључних препорука за следећу годину, а које се достављају Влади Републике Северне Македоније (Прилог 2.).

УЗОРАК

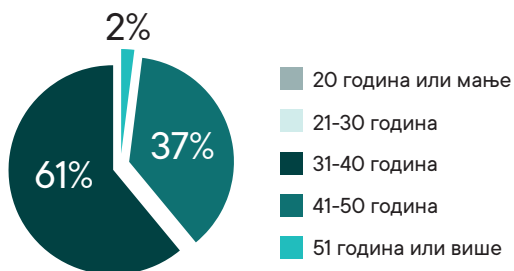
Узорак су сачињавали родитељи из српске заједнице који имају дете у основној школи (неки од њих су имали и друго дете у вртићу или у средњој школи). Исто тако, у узорку су били укључени и наставници и представници стручних служби из основних школа.

Узорак је пригодан, а то треба узети у обзир када се носе закључци-овим истраживањем, налази су ограничени само на испитанике који су учествовали у фокус групама и који су одговорили на упитнике, па тако, не смемо да генерализујемо цело становништво. Учесници фокус група бирани су у срединама са највећим бројем житеља из заједнице, а онлајн

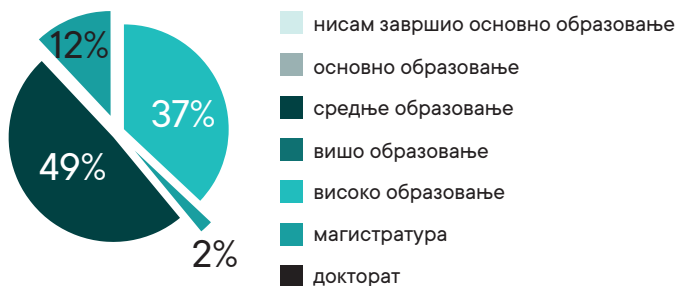
упитник за родитеље и школе је био послат свим родитељима и у свим школама у којима живе грађани српске заједнице у земљи.

У циљу обезбеђивања услова за анонимност приликом одговарања на упитнике, приступило се онлајн попуњавању, где је испитаник имао загарантовану приватност јер школа није посредовала у прикупљању упитника, већ су се одговори прикупљали директно у онлајн бази. С друге стране, треба имати у виду да је овакав приступ онемогућио укључивање родитеља који немају приступ технологији.

На упитник за родитеље одговарао је **41 родитељ** из више места у земљи (општине Аеродром, Битољ, Росоман, Штип, Куманово и из града Скопља), који су се изјаснили да њихово дете припада српској етничкој заједници. Од њих, највећи је број мајки (31; 76%), у узрасту од 31-40 година (25; 61%), са средњом стручном спремом (20; 49%).

Слика 1. Узраст родитеља

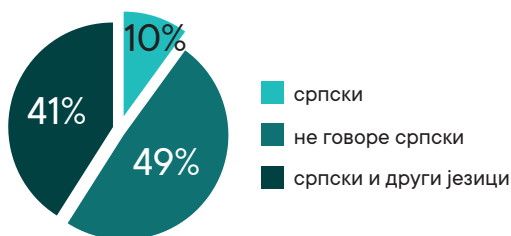

Слика 2. Образовање родитеља

Највећи број родитеља има дете у основној школи (34; 83%), затим у обданишту (12; 29%) и четворо (10%) има дете у средњој школи (неки имају једно дете у основној, а друго у вртићу или у средњој школи). Половина њих (20; 49%) извештавају да код куће не говори српски, а 17 (41%) наводе да говори српски и један од других локалних језика, а четворо (10%) наводе да говоре само српски код куће.

Слика 3. Ниво образовања детета

Слика 4. Језик којим говоре код куће

У фокус групама је учествовало 13 родитеља (сви из једног места) и 14 представника две школе (12 наставника и 2 представника стручне службе).

НАЛАЗИ И РЕЗУЛТАТИ

Спровођење наставе на српском језику

Налаз 1: _____

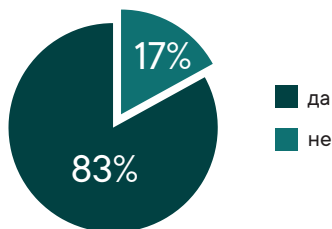
Већина родитеља из српске заједнице је обавештена о праву на образовање своје деце на матерњем језику, и већина родитеља који су одговорили на упитник, изјаснила је да жели да њихово дете учи на матерњем језику. Али, само једну трећину њих су образовне институције информисале да таква могућност постоји.

Део родитеља су забринути да уколико им у основној школи деца уче српски језик, да би имали потешкоћа у даљем школовању због непознавања македонског језика.

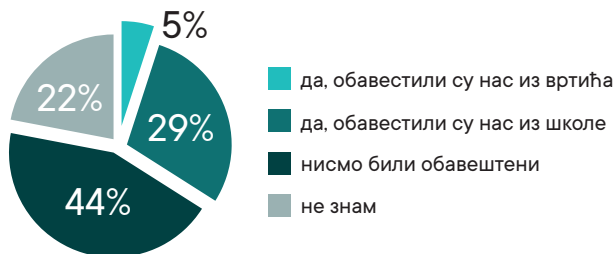
Приказ резултата

Упитник за родитеље

Већина родитеља који су одговорили на упитник (18; 83%) навели су да су упознати са правом на образовање на матерњем језику, које је загарантовано нашим законима. Ипак, само једна трећина њих је информисана о могућностима учења на матерњем језику из школе (12; 29%) и обданишта (2; 5%), а остали или нису информисани (18; 44%) или нису знали да ли су информисани или нису (9; 22%).

Слика 5. Информисаност о праву на образовање на матерњи језик

Слика 6. Информисаност о могућности учења на матерњи језик

Половина родитеља (20; 49%) одговорила је да њихова деца уопште не изучавају српски језик у школи или у вртићу. Мањи број (4; 10%) извештава да деца иду у вртић и у основну школу (15; 37%) на српском језику. (Слика 7.).

На питање колико се слажу са тврдњом: „Желим да моје дете учи на свом матерњем језику“, на скали од 1-уопште се не слажем до 10-у потпуности се слажем, већина родитеља (17; 41%) је изабрала највишу (10), њих четворо (10%) изабрало је најнижи степен сагласности (1), а просечан степен сагласности је 7. (Табела 2.)

Фокус група са родитељима

Сви родитељи у фокус групи су из једне школе. Рекли су да у њиховој средини постоји и обданиште у којем постоји двојезична (билингвална) македонско-српска група, али из ње није било полазника. Сви присутни су упознати са правом на образовање на матерњем језику.

Већина присутних родитеља извештава да код куће говоре оба језика, српски и македонски, као и кумановски дијалект. Често неки члан породице говори српски, али деца, иако га разумеју, не говоре активно. Не постоји ниједан родитељ-учесник чије дете учи на српском језику. Кажу да су прилике минималне, али чак се и за њих не решавају, јер је онда деци тешко приликом избора средње школе.

„Сада се уклапамо у средини у којој би даље одрастао. Разговарамо с њим другачије. Не желим да му одређујем један језик, кад порасте сам ће одлучити којим ће језиком наставити да говори“.

„Ову опцију не видим као прилику да моје дете научи српски – нема довољно деце“.

Фокус група са представницима школа

У двеју школа се настава изводи само на македонском језику. У овим школама нема таквих могућности, и сматрају да је то тако законом регулисано. У Куманову и околини постоји неколико основних школа које нуде српски наставни језик, али општи утисак (не директно из искуства учесника, већ из слушања) је да је интересовање за учење српског наставног језика смањено.

Спровођење изборног предмета Језик и култура Срба

Налаз 2: _____

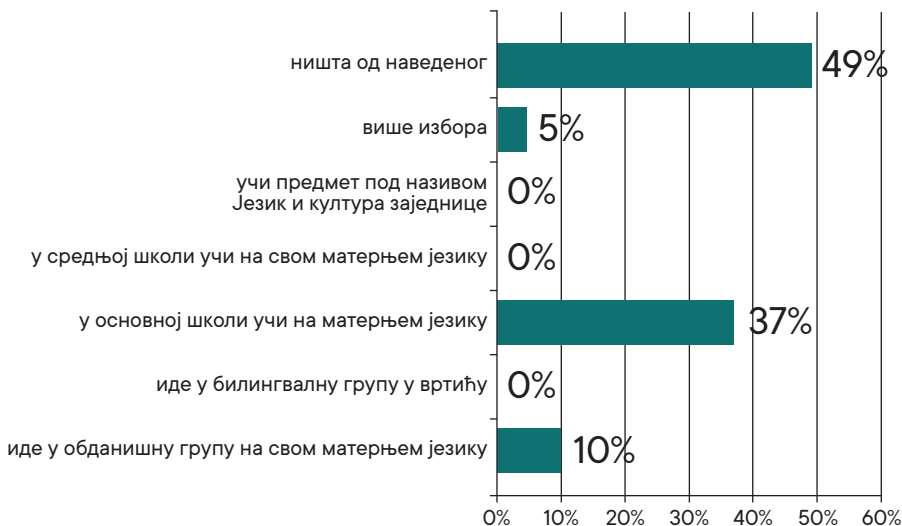
Родитељи извештавају да њихова деца не изучавају изборни предмет Језик и култура Срба, као и да нису обавештени да постоји таква могућност. Већина родитеља се изјашњава да жели да њихово дете изабере тај предмет када би постојала та могућност.

Представници школа потврђују да се овај предмет не спроводи у њиховим школама и да немају јасну информацију како да информишу родитеље о овој могућности.

Приказ резултата

Упитник за родитеље

Нити један родитељ који је одговорио на упитник није навео да дете учи изборни предмет Језик и култура Срба.

Слика 7. Примена мера за изучавање српског језика у настави

Упитани о степену сагласности са тврдњом: „Желим да моје дете учи предмет *Језик и култура наше заједнице*“, већина родитеља се у потпуности слаже: њих 26 (63%) је изабрало највиши степен сагласности (10), 3 (7%) је изабрало најнижи (1), а просечан степен сагласности је 8). (Табела 2.)

Фокус група са родитељима

Општи је утисак да нису сви родитељи информисани. Већина родитеља је рекла да је први пут чула за ову могућност, и да нису ни знали да она постоји. Значи, нису сви урадили спровођење анкета, или нису разумели шта оне значе. Прошле године је спроведена анкета и пријавило се само четворо деце. Сада се чека одговор Министарства образовања и науке (МОН) како би се отворила ова група код њих, али још увек немају повратну информацију.

„Ми смо за то да постоји изборни предмет, али да учи на македонском“.

„И у нашој школи је направљена анкета – зато нема потребе да се учи настава на српском језику, ја моје дете уписујем да наставу прати на македонском језику. Али, школа нема потребе да нас пита, него треба да обезбеди српски наставни језик и да нас обавести. Као што постоје и други језици - енглески, француски...и не морају само Срби да уче, него и друга деца.“

„Мислим да можда нису довољно информисани, од целе школе се пријавило само четворо деце и то само из нашег разреда.“

„Не нуди се то код нас, дају се други изборни предмети, а не језици (отац који ради у средњој стручној школи).“

Фокус група са представницима школа

У школама не постоји изборни предмет на српском наставном језику. Општи је утисак да није јасно како до родитеља стиже информација о могућности постојања изборног српског језика. Неки кажу да информишу родитеље чија су деца уписана као Срби или Роми листом папира. Група није формирана јер је било само троје пријављене деце. Међутим, наставници су се углавном сложили да је интересовање деце за све, а не само за језике, пало. Програм је преоптерећен и деца немају времена уопште, а у школи је јако сложено организовати такву наставу – све учионице су стално заузете (из стручне службе су рекли да ће, ако се пријаве, наћи начин да их организују) .

Стручна служба сматра да преобиман програм не би могао бити препрека, а нити један наставник не каже родитељима да не бирају. Последњих година генерално влада слаб интерес за све области – не учи се, нема заинтересованости (поготово, након короне).

„У једној школи је понуђена додатна настава на ромском и српском језику. Ово је почело прошле године да се организује само у одељенској настави. Тражили смо од наставника да нам пошаљу информацију – тако се формира група. Преко наставника одељенске наставе их обавештавамо кроз форме које они сами бирају – родитељски састанак или сличне форме“.

„Број пријављених је мали – прошле године је било само 3 ученика. Од наше стране нема опструкција, постоји само мала заинтересованост“.

Предности спровођење мера

Налаз 3:

Родитељи су подељени у односу на став да ће дете боље напредовати у школи ако учи на матерњем језику. Неки сматрају да ће у каснијим нивоима образовања имати проблем да прате наставу на македонском језику, ако га нису научили од раније узрасти. Други сматрају да ће познавање српског језика омогућити деци да студирају у Србији.

Приказ резултата

Упитник за родитеље

На питање колико се слажу са тврдњом: „Сматрам да ће дете боље напредовати у школи, ако учи на свом матерњем језику“, родитељи су подељени: њих 9 (22%) је изабрало најнижи степен сагласности (1), највише је изабрало 13 (32 %) (10), а просечан степен сагласности је 6. Најмање се слажу са тврдњом да је настава на језицима припадника заједница мање квалитетна од наставе на македонском језику: (15; 37%) је изабрало најнижи степен сагласности (1), шест (15%) је изабрало највиши (10), а просечан степен сагласности је 4). (Табела 2.)

Табела 2. Ставови родитеља у вези образовања на матерњем језику

Молимо вас да на скали од 1-10 (1–уопште се не слажем; 10–у потпуности се слажем) означите колико се слажете са следећим тврдњама (просечне вредности за групу):	Просечна вредност
Желим да моје дете учи на свом матерњем језику	7
Желим да моје дете изучава предмет Језик и култура наше заједнице	8
Сматрам да ће дете боље напредовати у школи, ако учи на свом матерњем језику.	6
Сматрам да је настава на језицима припадника заједница мање квалитетнија од наставе на македонском језику.	4

Фокус група са родитељима

Родитељи страхују, ако у основној школи, њихова деца уче на српском наставном језику, да ће касније им ати проблема у средњој школи, због чега, између осталог, бирају да не уче на српском наставном језику.

Родитељи који су за учење изборног предмета, кажу „*наша националност је српска, ако наше дете учи језик у школи, може само да добије*“.

Део родитеља сматрају да им може бити од користи да упишу факултет у Србији.

„*Сматрам да то треба ставити као редовни изборни предмет и да га изабере ко хоће, не морају га бирати само Срби*“.

„*Што више језика знају деца, то боље*.“ Било који језик који уче је за њих богатство. „*Моја деца знају српски, али друго је када ће га учити у школи –биће књижевнији*“.

Фокус група са представницима школа

У њиховим школама не спроводи се настава на српском језику.

„*Пошто смо из исте групе језика, није им нека препрека да уче на македонском како би се уклопили у систем од малих ногу. Ако учи на српском, биће му касније тешко у средњој школи*“.

„*Опада број заинтересоване деце, опада интересовање ученика за учење српског језика (након распада Југославије)*“.

„*Мислим да је то законски регулисано, ми смо једнојезични и зато немамо опцију*“ (из Стручне службе)

Препреке у спровођењу мера образовања на матерњем језику

Налаз 4:

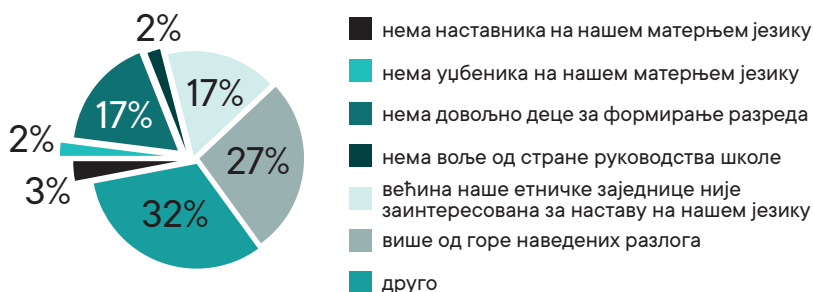
Главна препрека је недостатак стручног кадра који ће предавати на српском језику, као и неравноправан статус изборног предмета Језик и култура Срба у односу на друге изборне предмете. Школе сматрају да је неинформираност родитеља о могућности да изабере овај предмет препрека у остваривању овог права.

Приказ резултата

Упитник за родитеље

Подједнак број родитеља (7; 17%) који су одговорили на упитник, одговорност за неспровођење наставе на српском матерњем језику виде у сопственој заједници, за коју процењују да већина није заинтересована за ову могућност као и у недовољном броју деце за формирање одељења.

Трећина родитеља (13; 32%) не наводи могуће разлоге за неспровођење наставе на српском језику, бирајући опцију „друго“. Један родитељ одговорност лоцира у школском руководству, сматра да је препрека недостатак наставног кадра или непостојање учбеника на српском језику. Скоро једна трећина родитеља (11; 27%) сматра да је то комбинација горе наведених разлога.

Слика 9. Разлози за неспровођење наставе на српском језику (према речима родитеља)

Фокус група са родитељима

Родитељи сматрају да је једна од највећих препрека недостатак одговарајућег наставног кадра. Даље, сматрају да различит статус предмета, као изборног, чини га мање атрактивним, због чега би требало да буде понуђен на истом нивоу као и остали изборни предмети, свим ученицима у школи.

„Изазов је и проналажење одговарајућег професора“.

„Ако се пласира као изборни предмет у оквиру других изборних предмета, биће лакше организовати. Не да се нуди као предмет националности, него као и сви други предмети“.

„Приликом самог уписа треба некаквим флајером да нас обавесте на родитељском састанку“.

Фокус група са представницима школа

Представници школе недостатак виде у томе што су родитељи недовољно информисани о предностима изучавања овог предмета, те да се управо због тога често ни не одабירה.

Изразили су забринутост да би нуђење наставе на више језика могло довести до већег раздвајања деце.

Сматрају да родитељи морају бити укљученији у образовању деце.

„Потребно је више информирати родитеље. Како носе децу на енглески, тако ће их носити и овде – с том разликом што је ово бесплатно.“

Препоруке за јачање спровођења мера за остваривање права на образовање на матерњем језику

Налаз 5:

Родитељи сматрају да надлежне институције, попут Бироа за развој образовања (БРО) и Министарства образовања и науке (МОН), морају побољшати ове процесе, а наду виде и у новој Концепцији. Генерално, постоји неверица у капацитету система да сваком детету обезбеди једнаке могућности за квалитетно образовање.

Школе размишљају о начинима да омогуће образовање на матерњем језику, а да то не резултира одвајањем заједница једне од друге. Верују да се уз одговарајућу анализу могу предложити добра решења. Предлажу да се направи стратегија која ће дати смер спровођењу.

Такође, они предлажу укључивање медија, удружења и странака како би се родитељи информисали.

Приказ резултата

Упитник за родитеље

Препоруке родитеља који су одговорили на упитник углавном се односе на обезбеђивање квалитетног кадра који добро познаје српски језик, али и нуди квалитетну наставу, затим и на обезбеђење уџбеника и креирање ефективних програма од стране практичара. Једна препорука је да се припадници заједница информишу о својим правима.

Фокус група са родитељима

Родитељи сматрају да је одговорност на БРО-у и МЕС-у, и истичу да ће се новом Концепцијом нешто побољшати.

„Можда ће се новом концепцијом, када се споје предмети, обезбедити више услова. Можда ће бити више наставника са недовољним фондом часова – тако ће можда бити више професора који ће моћи...”

„Ми као родитељи треба да будемо информисани о томе како би се то организовало, а уједно да добијемо и информацију о предностима. Ја лично до данас нисам знао да постоји таква могућност“.

„Само се питам, шта се дешава, сваке године нове реформе, а све је горе. Не знам докле ће то ићи.“

Фокус група са представницима школа

Представници школа сматрају да прво треба припремити добру стратегију којом ће се ова могућност промовисати, објасниће се о предностима ове могућности – као информација родитељима. Затим, да се разјасни које је правило за формирање групе. Тек тада, би школа, под директивом Министарства образовања и науке и под директивом општине, спровела активност за информисање родитеља као и промовисање ове могућности.

„Прво родитеље треба информисати и едуковати – радионице, сусрети. Да се укључе и медији“.

„Школа нас опструира, МОН и БРО, требало би да имају бољу стратегију. Ми немамо стручни кадар. Прво треба да окупимо заинтересоване, а онда да тражимо кадар. До сада нисмо тражили кадар јер нема заинтересованих ученика. Овај пројекат је замро јер није било заинтересованих“.

„И ако је за двоје, треба водити групу, да се наставник креће из једне школе у другу.“

Учесници нису били сигурни како је то законски регулисано – да ли са 9 или више ученика. Али су закључили да се група може формирати од девет ученика из генерације.

„Нека свако учи на свом матерњем језику, али уз дубоке анализе како да се то уради.“

„Родитељи треба озбиљно да схвате потребу за изучавање језика, поштујући разлике, али не и живети одвојено и у гету.“

„Формирање разреда у свим школама је ризик, где ће се наставници наћи? Деца неће долазити, скептичан сам. Али морамо размислити, како да се то унесе у закон“.

„Требало би да постоји могућност да се, уз поштовање других заједница, не затворимо само на свој матерњи језик, већ да будемо отворени према свим језицима.“

Неопходно је омогућити изучавање свог матерњег језика на нивоу изборног предмета. Али да се обрати пажња на промоцију, и ако је потребно и преко медија. Али само као изборни предмет, да се не би десила сегрегација ученика.

„Ученици су преоптерећени. Није лоше да се размишља да и као опција буде обавезан. Али ипак је потребно обавестити родитеље – јер они одлучују за своју децу. Држава да ради у корелацији са родитељима“.

„Требало би да постоји као изборни предмет, али ипак је потребно мало веће укључености институција, па и удружења и странака које подржавају српску заједницу“.

ЗАКЉУЧЦИ

Анализа стања наставе на српском језику у предшколском, основном и средњем образовању, углавном је изнела све недоследности и проблеме са којима се српска заједница суочава у остваривању уставно загарантованог права на образовање на свом матерњем језику. Подаци добијени на терену указују да постоје и објективни, али и субјективни проблеми које треба постепено решавати у сарадњи са: надлежним институцијама (који креирају образовне политике), општинама, школама, али и са главним актерима, родитељима, чија су деца укључена у образовном систему.

Српска заједница у Републици Северној Македонији након њеног осамостаљивања, али и пре тога, имала је наставу на матерњем језику и то се одвија у континуитету, али из добијених статистичких података о бројном стању ученика у основном образовању који су се изјаснили као припадници Српске заједнице, као и број ученика који похађа наставу

на српском језику, даје нам за право да констатујемо да интересовање за праћење наставе на српском језику сваке године опада.

Следећи закључци произлазе из анализе стања образовања на српском наставном језику:

1. Настава на српском наставном језику се не спроводи у свим школама које се налазе у срединама у којима живи становништво српске заједнице. С једне стране, систем не обезбеђује услове за спровођење редовне наставе на српском наставном језику, а са друге стране, постоји мала заинтересованост родитеља за упис деце у разредима где се предаје на српском наставном језику. И поред информисаности родитеља о праву на образовање на матерњем језику, међу њима постоји забринутост да ако њихова деца редовно прате наставу на српском језику, да деца неће бити добро припремљена да наставе своје школовање на вишим нивоима на македонском језику. Родитељи који сматрају да њихово дете треба да похађа редовну наставу на српском језику, будућност своје деце виде на студијама у Републици Србији.
2. Изборни предмет Језик и култура Срба се не спроводи у већини школа широм земље. Иако код родитеља постоји заинтересованост да њихово дете изучава овај предмет, велики број њих није упознат са овом могућношћу. Забрињава налаз да запослени у школама нису упознати са овим модусом изучавања српског језика и немају јасне информације о томе како да обавесте родитеље.
3. Предност учења српског језика види се у могућности да деца иду на студије у Републици Србији.
4. Што се тиче фактора који ометају изучавање српског језика, издвајају се следећи: недостатак стручног наставног кадра и неравноправан статус изборног предмета Језик и култура Срба, који је ван наставног програма и нуди се као други изборни предмет. Поред овог, неинформисаност родитеља о могућностима праћења наставе на српском језику или о изучавању изборног предмета је још једна препрека у остваривању права на образовање на матерњем језику деце из српске заједнице.

ПРЕПОРУКЕ

Да би се задржао, али и повећао ниво изучавања српског језика, неопходно је предузети мере и активности које ће донети побољшање стања са изучивањем српског језика у образовном систему:

1. Подићи ниво српског књижевног језика међу наставним кадром, укљученим у редовну наставу на српском језику;
2. Омогућити поновно изучавање српског језика на Филолошком факултету Универзитета „Св. Кирил и Методиј“;
3. У школама у којима се настава на српском језику одвија до 5. разреда, треба се наставити са предметном наставом, а ако не постоји могућност за наставу у целости, треба предузети мере за наставак изучавања српског језика као предмет у шестом разреду;
4. Да се у континуитету настави настава на српском језику и у средњим школама, посебно за ученике који су пратили наставу на српском језику до 9. разреда;
5. У сарадњи са Педагошким факултетима из Републике Србије организовати радионице за наставнике, а све у циљу побољшања или усавршавања правоговора или књижевног српског језика;
6. Организовати трибине, панел дискусије као и промовисати права на праћење редовне наставе на српском језику, као и могућност изучавања језика заједнице као изборни предмет, Језик и култура Срба;
7. Промоција српског језика кроз различите образовне и културне манифестације за подизање свести о употреби српског језика како у свакодневном животу тако и у образовном систему;
8. Према Копенхашким критеријумима и Хашким препорукама, неопходно је изучавати матерњи језик од најранијег узраста, т.ј. још у предшколском образовању, чиме би се створио већи осећај припадности заједници из које дете потиче, а самим тим и језик би био привлачнији.

ПРИЛОГ 1.

ПОДАЦИ СА ПОПИСА 2021 ГОДИНЕ

Етничка припадност	Процент заједнице	Говорници језика заједнице
Турци	3.86%	3.41 %
Роми	2.53%	1.73 %
Срби	1.30%	0.61 %
Бошњаци	0.87%	0.85 %
Власи	0.47%	0.17 %

Табела. Подаци са пописа 2021 године о говориоцима језика малобројних заједница

ПРИЛОГ 2.

ПРЕПОРУКЕ ВЛАДИ

РЕПУБЛИКЕ СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ

Дана 12. септембра 2022. године одржан је Партиципативни форум на тему „Анализа стања у образовању на језицима малобројних заједница“ на коме су учествовали представници релевантних институција и грађанске организације. Као резултат дискусије, усвојено је неколико препорука, упућених Влади Републике Северне Македоније:

Препорука 1: Урадити измене Закона о предшколском и основном образовању како би се смањио број ученика за формирање групе/разреда.

Препорука 2: Изборни предмет Језик и култура малобројних заједница треба имати исти статус као и други изборни предмети, као и то да га сваки ученик може изабрати, без обзира на етничку припадност.

- Препорука 3:** Урадити измене закона о уџбеницима и закона о издавачкој делатности са циљем обезбеђења: квалитетног превода, лектуре уџбеника на језицима мањих заједница.
- Препорука 4:** Увести афирмативне мере за избор рецензената рукописа за уџбенике на језицима малобројних заједница.
- Препорука 5:** Припремити уџбенике за изборне предмете Језик и култура Рома, Срба и Турака, као и приручнике и друге наставне материјале за све заједнице.
- Препорука 6:** Припремити наставни програм за предмет Српски језик у средњем образовању.
- Препорука 7:** Доделити финансијска средства за наредну календарску годину за све нивое образовања, према потребама на локалном нивоу (нпр. за билингвалне групе у вртићима, за превоз деце из удаљених крајева и сл.).
- Препорука 8:** Континуирано јачати капацитете постојећег и будућег (у току студија) васпитног и наставног кадра на језицима малобројних заједница.
- Препорука 9:** Омогућити изучавање језика заједница на универзитетима.
- Препорука 10:** Обезбедити стипендије за младе који ће након средњег образовања наставити школовање на Педагошким факултетима, како би се повећао број наставног кадра.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Устав Републике Македоније, Службени лист Републике Македоније, 2006.
- Оквирна конвенција за заштиту националних мањина, <http://www.amos.org.mk>;
- Препоруке из Хага ОЕБС ВКНМ о образовним правима националних мањина;
- Закон о основном образовању, „Службени лист Р. Северне Македоније“ бр. 161/19 и 229/20;
- Закон о заштити деце („Службени лист Републике Молдавије“ бр. 23/13, 12/14, 44/14, 144/14, 10/15, 25/15, 150/15, 192/15, 27/16, 163/17, 21/18, 198/18 и „Службени лист Р. Северне Македоније“ бр. 104/19, 146/19, 275/19, 311/20, 294/21 и 150/ 22);
- Концепт деветогодишњег основног образовања 2007 године;
- Студија мултикултуралности и међуетничких односа у образовању www.unicef.org.mk;
- Стратегија интегрисаног образовања, 2010 године;
- Истраживање „Услови у основном образовању деце припадника заједница у Републици Македонији 2010 године“;
- Закон о уџбеницима за основно и средње образовање („Службени лист Р. Македоније“ бр. 98/2008, 99/2009, 83/2010, 36/2011, 135/2011, 46/2012, 24/2013, 2013, 29/2014, 146/2015, 217/2015, 30/2016 и 21/2018);
- Закон о унапређењу и заштити права припадника заједница које чине мање од 20% укупног становништва у РСМ 2020 године;
- Државни завод статистике <http://popis2021.stat.gov.mk/>;
- образовање на језицима малобројнијих етничких заједница - истраживање https://fosm.mk/wp-content/uploads/2020/04/obrazovanie-na-jazicite-na-pomalubrojnite-etnicki-zaednici_06.pdf.

Финансира: Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Skopje